

DOCENTEN AAN HET WOORD



Holocausteducatie is een vast onderdeel van het Nederlandse onderwijs, maar hoe dat in de praktijk vorm krijgt, verschilt sterk per docent en per school. Zeven docenten uit het vo, mbo en ho vertellen over hun aanpak.

Hoe zorg je ervoor dat jongeren zich verbinden met een geschiedenis die steeds verder van hen afstaat? Hoe ga je om met de actualiteit die onvermijdelijk de klas binnenkomt? En welke werkvormen blijken in de praktijk écht te werken?

PERSOONLIJK MAKEN

Alle docenten benadrukken dat persoonlijke verhalen meer impact hebben dan droge cijfers. Ze maken de geschiedenis daarom bewust tastbaar en dichtbij.

Yvette, geschiedenisdocent op het Eckartcollege in Eindhoven, laat haar leerlingen dagboekfragmenten lezen of onderzoek doen naar struikelstenen in hun buurt: “Een dagboek van een jongen die uit de Joodse crèche aan de Plantage

Middenlaan in Amsterdam werd gesmokkeld, raakt leerlingen echt. En als ze een struikelsteen vinden bij een huis waar ze dagelijks langslopen, beseffen ze: dit speelde hier."

Femke, burgerschapsdocent aan het ROC van Amsterdam, deelt verhalen uit haar eigen familie. Ze leest fragmenten voor uit het dagboek van haar opa, die in de oorlog in aanraking kwam met Duitse soldaten. "Mijn grootouders zagen de mens achter de vijand. Mijn opa beschreef zijn verdriet om een jonge Duitse soldaat die stierf – een jongen die niet eens wist waar hij in terechtgekomen was. Dat verhaal zet studenten aan het denken." Femke laat studenten ook hun eigen familiegeschiedenis onderzoeken. Ze merkt dat zulke opdrachten vaak leiden tot gesprekken die ook worden voortgezet buiten de klas. "Studenten vertelden me dat ze aan de eettafel opeens heel andere gesprekken hadden met hun ouders of grootouders. Dan besef je dat onderwijs doorwerkt in gezinnen, en dat maakt het waardevol."

SCHOKKENDE BEELDEN ZIJN NIET NODIG. VERHALEN ZIJN KRACHTIG GENOEG

Ook het betrekken van de leefwereld van studenten zelf is voor Femke essentieel. "Toen een Marokkaans meisje zei dat haar familie er toen nog niet bij was, kon ik uitleggen dat er tijdens de bevrijding Marokkaanse soldaten meevochten. Dat maakte dat ook zij zich onderdeel voelde van het verhaal."

Serena, coördinator van de minor Erfgoededucatie op de Hogeschool Rotterdam, zet persoonlijke verhalen ook structureel centraal in haar onderwijs. Zij nodigt jaarlijks gastsprekers uit met uiteenlopende achtergronden: overlevenden, kinderen van NSB'ers, en mensen uit voormalig Nederlands-Indië. Serena: "Studenten ontmoeten iemand die het zelf heeft meegemaakt. Dat maakt indruk. En juist doordat ze verschillende perspectieven horen, beseffen ze dat de oorlog geen eenvoudig verhaal van goed of fout is."

HOLOCAUSTEDUCATIE OP LOCATIE

Naast het persoonlijk maken van verhalen uit de Holocaust, zoeken veel docenten ook bewust de kracht van ervaring op door leerlingen mee te nemen naar historische plekken. Zo vormt, op het Maurick College in Vught, een bezoek aan Nationaal Monument Kamp Vught het startpunt van een groot project rond vrijheid. **Meike**, docent tekenen, en **Sammy**, docent CKV, koppelen er creatieve opdrachten aan. Leerlingen maken schilderijen, dansstukken, foto's of korte films. "Ze krijgen de vrijheid om zelf een vorm te kiezen die bij hen past", vertelt Sammy. Het resultaat wordt geëxposeerd in de school of op een plek in het dorp. "Wanneer hun werk naast dat van anderen hangt, beseffen ze dat hun bijdrage telt. Dat gevoel van betekenis maakt het project krachtiger", aldus Meike.

Koen, geschiedenisdocent op het Jordan Montessori Lyceum Utrecht in Zeist, organiseerde een reis naar Auschwitz. Ter voorbereiding zochten leerlingen namen op van slachtoffers uit hun eigen woonplaats. "Zes miljoen is een abstract getal. Maar als leerlingen ontdekken dat een gezin uit hún straat is weggevoerd, verandert dat hun kijk. Het wordt persoonlijk."

Ook Serena bezoekt met haar studenten verschillende erfgoedlocaties, en kiest hierin bewust voor een meerstemmige benadering. Naast Herinneringscentrum Kamp Westerbork en het Joods Cultureel Kwartier bezoekt ze bijvoorbeeld ook de Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn. "Het doorbreekt het zwart-witbeeld van slachtoffers en daders, en maakt duidelijk dat geschiedenis complex is."

Sammy laat zijn leerlingen op locatie ook kennismaken met meer recente geschiedenis. Hij nam klassen mee naar de



tijdelijke expositie over Srebrenica in Nationaal Monument Kamp Vught, nadat ze hier op school onderzoek naar hadden gedaan en er persoonlijke verhalen over hadden gehoord. “Pas toen ze zagen van wie die stemmen waren, begrepen ze de impact. Ze zeiden: ‘Meneer, ik vind het echt interessant dat we hier zijn.’ Zo zie je dat een goede voorbereiding cruciaal is om impact te maken.”

LESGEVEN IN WOELIGE TIJDEN

De actualiteit dringt zich onvermijdelijk op in de klas. Het conflict in Gaza, de oorlog in Oekraïne en de polariserende retoriek van wereldleiders roepen vragen op bij leerlingen. Meike merkt dat haar leerlingen regelmatig parallellen trekken. “Ze vragen: ‘Is dit hetzelfde als toen?’ Je moet hun nieuwsgierigheid serieus nemen, maar ook nuance aanbrengen.” Ook Yvette krijgt soms met deze gesprekken te maken. “Leerlingen zeggen: ‘Wat er met Joden gebeurde tijdens de Holocaust, dat doen ze nu zelf ook.’ Dan moet je uitleggen dat Israël’s, het Israëlische leger en Joden niet hetzelfde zijn. Dat kost tijd, maar het is belangrijk om die nuance te laten zien.”

Ook de leerlingen van **Menno**, docent geschiedenis en maatschappijleer en tevens burgerschapscoördinator op het Sint-Maartenscollege in Voorburg, confronteren hem soms met lastige uitspraken. Menno herinnert zich nog de eerste keer

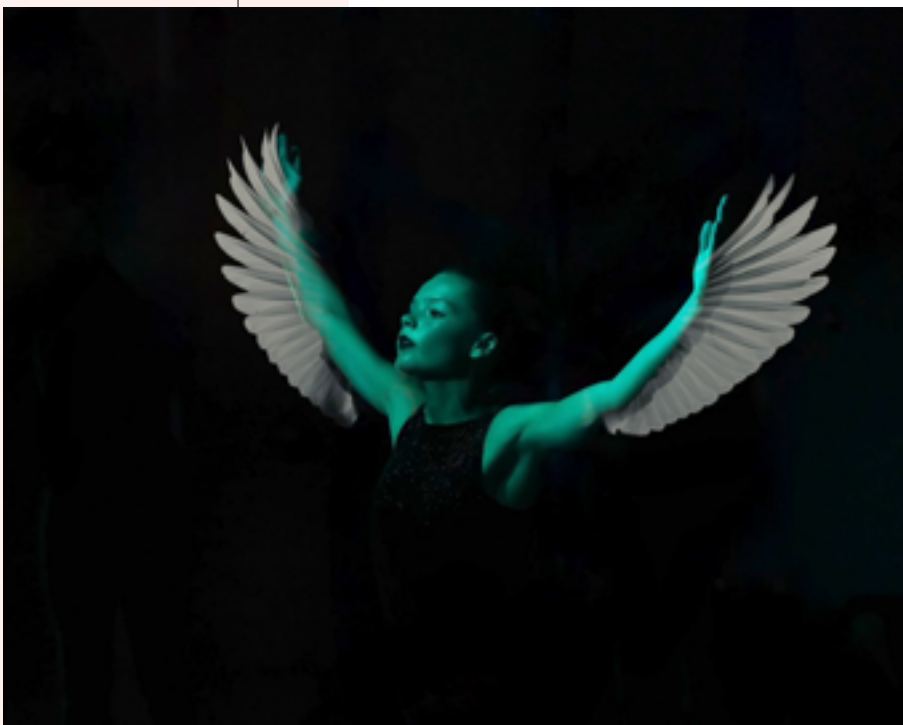
dat een leerling zei dat Israël genocide pleegde. “Ik was geschokt. Ik was zelf nog niet zover om dat zo te zien. Maar ik koos ervoor om pedagogisch te reageren: ‘Waarom zeg je dat?’ Ik wilde luisteren, zonder meteen te oordelen.”

Femke benadrukt dat docenten niet bang moeten zijn voor weerstand: “Angst mag nooit een reden zijn om een gesprek te vermijden. Juist door vragen serieus te nemen, leren studenten genuanceerd denken.” Meike beaamt dit: “Leerlingen laten zien dat ze verbanden leggen met de actualiteit. Als docent moet je die signalen oppakken en er op een veilige manier op ingaan. Juist die gesprekken zorgen ervoor dat ze leren kritisch te denken en historische lessen verbinden met hun eigen wereld.”

Voor veel docenten is dat de kern: in gesprek blijven, ook als het schuurt. “Jouw waarheid is niet dé waarheid”, zegt Menno. “Het klaslokaal is een oefenplaats voor democratie. Leerlingen moeten ervaren dat hun stem telt, ook als ze tot een andere conclusie komen dan ik. Dat is waardevol, want zo leren ze omgaan met verschil.”

EEN BREDERE CONTEXT

Ook toenemend antidemocratisch en fascistisch gedachtegoed, steeds vaker uitgesproken en genormaliseerd door wereldleiders, leidt tot vragen bij leerlingen. Zo maakte Meike mee dat leerlingen spontaan parallellen trokken tussen het heden en de jaren dertig. Tijdens een gesprek in de klas ging het opeens over de Verenigde Staten en Donald Trump. “Een leerling zei: ‘Maar dat is toch ook net zoals Hitler?’ Eerst durfden ze dat nauwelijks uit te spreken, alsof het iets heel ergs was om te zeggen. Maar toen ik vroeg wat ze precies bedoelden, legden ze hun redenering uit. Het leidde tot een interessant gesprek over macht, propaganda en de gevaren van uitsluiting.”



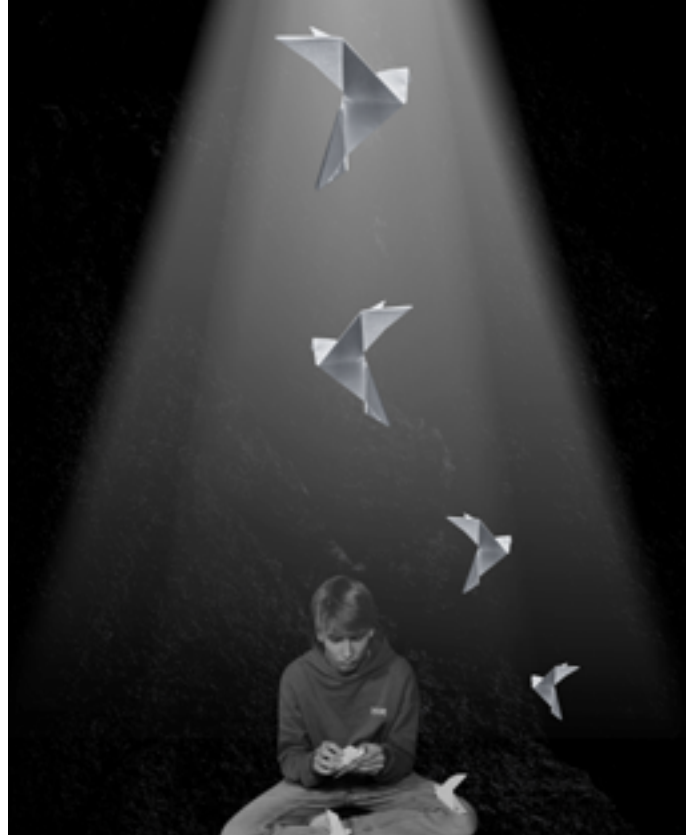
Ook Menno kiest voor een insteek die veel ruimte biedt aan de systematiek van en aanloop naar de Holocaust, waarbij hij dit verbindt aan hedendaagse voorbeelden. “Zonder de context van de Weimarrepubliek, propaganda en het afbrokkelen van de rechtsstaat begrijpen leerlingen de Holocaust niet. Alleen het eindpunt behandelen is onvoldoende.”

ANGST MAG NOOIT EEN **REDEN** ZIJN OM EEN **GESPREK** TE VERMIJDEN

In de lessen van Menno is steeds meer aandacht voor het bredere thema ‘genocide’. Zo laat hij leerlingen de VN-definitie van genocide gebruiken om actuele uitspraken te toetsen. Hij gebruikt hierin de Holocaust als voorbeeld, maar ook genocides die daarvoor en daarna hebben plaatsgevonden. “Als een minister zegt dat een volk moet verdwijnen, leggen leerlingen dat naast de definitie. Dan merk je dat ze begrijpen dat woorden ertoe doen.” Ook laat hij zijn leerlingen plattegronden van vernietigingskampen bestuderen en de stappen naar genocide, zoals onder andere vormgegeven door Gregory Stanton, aan elkaar koppelen. “Ze ontdekken zelf hoe het systeem werkte: transport, administratie, vernietiging. Dat beklijft veel meer dan wanneer ik het vertel.” Hij benadrukt dat zijn aanpak verder gaat dan alleen feiten: “Ik wil dat leerlingen snappen dat verlies van de democratische rechtsstaat kan leiden tot genocide. Dat is de belangrijkste les.”

SHOCKEFFECT

Veel docenten zijn het erover eens dat een shockeffect contra-productief is. Koen: “Het idee dat je expliciete beelden moet laten zien om indruk te maken, klopt niet. De verhalen zelf zijn krachtig genoeg.” Ook Yvette is terughoudend met expliciet beeldmateriaal: “Je weet niet altijd of leerlingen erop voorbereid zijn. Ik kies liever voor dagboeken of levensverhalen. Dat laat zien dat het om vaders, moeders, broers en zussen ging, en niet alleen om slachtoffers.”



MEER DAN KENNISOVERDRACHT

Holocausteducatie blijkt in de praktijk veel meer te zijn dan het overdragen van feiten en jaartallen. Docenten zoeken telkens naar manieren om leerlingen en studenten te raken: door persoonlijke verhalen, creatieve werkvormen, het betrekken van de eigen familiegeschiedenis of het maken van de verbinding met actuele vraagstukken. Ook dilemma's, zoals hoe je omgaat met gevoelige vergelijkingen of hoe je meerdere perspectieven een plek geeft, horen daar onlosmakelijk bij. Daarmee gaat Holocausteducatie verder dan historische kennis alleen: het is een oefenplaats voor kritisch denken, empathie en burgerschap. Precies dat maakt het blijvend relevant, ook nu de generatie ooggetuigen verdwijnt en de uitdagingen van een nieuwe tijd zich aandienen.



UIT HET VELD

Ook organisaties uit het WOII-veld zijn bezig met ontwikkelingen en veranderingen binnen Holocausteducatie. Zo ook **Norbert Hinterleitner** en **Jurmet Huitema-de Waal** van de Anne Frank Stichting.

Norbert wijst erop dat Holocausteducatie altijd in beweging is geweest. Hij herinnert eraan dat elke generatie docenten met nieuwe vragen en accenten te maken krijgt. De huidige tijd met zijn eigen uitdagingen is hier dus geen uitzondering op. “Dit is gewoon een volgende stap. Net zoals eerdere generaties docenten hun aanpak moesten aanpassen aan de tijd, doen wij dat nu ook. De kern blijft hetzelfde: jongeren laten nadenken over wat er toen is gebeurd en wat dat voor vandaag betekent.”

HOLOCAUSTEDUCATIE IS GEEN TOVERMIDDEL TEGEN ANTISEMITISME

Ook het verdwijnen van ooggetuigen is volgens Jurmet een belangrijk kantelpunt. “We wisten dat dit moment zou komen. Nu moeten we verhalen op andere manieren levend houden – met digitale middelen, maar altijd betrouwbaar.” Ze benadrukt dat digitalisering en AI onvermijdelijk invloed krijgen op hoe onderwijs wordt vormgegeven. “De uitdaging is om dat verantwoord te doen.”

Een andere belangrijke ontwikkeling is dat jongeren de Holocaust niet altijd meer als hét morele ijkpunt ervaren. Norbert: “Voor mijn generatie riep het woord Holocaust meteen heftige beelden en emoties op. Bij jongeren nu is dat minder vanzelfsprekend. Zij plaatsen het naast andere gebeurtenissen die in hun leefwereld net zo zwaar wegen.” Daarom pleit hij voor een andere benadering: “Het belangrijkste is jongeren te ontmoeten op het punt waar zij staan. Niet daar waar ik vandaan kom, maar waar zij nu zijn. Alleen als je aansluit bij hun leefwereld, kun je betekenisvolle lessen geven.”

De Anne Frank Stichting ontwikkelt lesmodules die die verbinding helpen maken. Zo is er de module **Zondebok**, waarin leerlingen onderzoeken waarom samenlevingen telkens de

neiging hebben om problemen te verklaren door één groep als schuldige aan te wijzen. Norbert: “Joden werden tijdens de Holocaust niet voor het eerst tot zondebok gemaakt. In de geschiedenis zien we talloze voorbeelden, en jongeren herkennen dat het nu ook gebeurt. Denk aan complottheorieën of groepen die in de actualiteit verantwoordelijk worden gehouden voor maatschappelijke problemen.” Door dit mechanisme bespreekbaar te maken, begrijpen leerlingen beter hoe discriminatie en vijandbeelden ontstaan en waarom het zo hardnekkig is.

Tegenpolen? is een andere module. Ook een Israëliisch/Palestijns duo deelt hierin hun persoonlijke ervaringen. Het laat zien hoe het Midden-Oostenconflict doorwerkt in hun dagelijks leven, maar ook hoe zij in Nederland verbinding zoeken. “Jongeren ontdekken dat mensen met heel verschillende achtergronden toch overeenkomsten vinden”, legt Jurmet uit. “Ze zijn misschien tegenpolen in hun politieke overtuigingen, maar delen de wens om hier in Nederland respectvol samen te leven. Dat geeft een krachtig voorbeeld van hoe je ondanks verschillen in gesprek kunt blijven.”

Jurmet benadrukt dat dit soort verhalen niet alleen tegenpolen tonen, maar ook het stille midden zichtbaar maken. “We willen laten zien dat je niet altijd tegenover elkaar hoeft te staan. Het is juist belangrijk om te oefenen hoe je in gesprek blijft met iemand die anders denkt dan jij. Dat positieve voorbeeld werkt verbindend.”

Norbert besluit: “Holocausteducatie is geen tovermiddel tegen antisemitisme. Maar door jongeren inzicht te geven in mechanismes van polarisatie, zondebokdenken en het zoeken van verbinding, geef je hen tools die in hun eigen wereld direct toepasbaar zijn. Luisteren en aansluiten bij jongeren, docenten en de samenleving – dat is de kern.” ■